

קושטא דמילתא

קובץ ישיבתי לתורת רבני ספרד

גליון ט"ז ירח האיתנים ה'תשפ"ד

פה ישיבת הר עציון יב"ץ

תוכן העניינים

פיוט לראש השנה שחל בשבת לר' משה ן' עזרא
 • הכהנים, העם וההגדרה על השעירים בסדר
 העבודה – דוד אורן • תדיר ושאינו תדיר ביוה"כ
 שחל בשבת: שיטת החב"ב – ר' אביעד בר אשר
 • מדברי רבותינו בעניין שמחה בסוכות • פיוט
 למנחה של יום הכיפורים לר' משה ן' עזרא • אל
 תירא ואל תחת: איסור מול הבטחה – אלעזר אמלם
 • פיוט לשמיני עצרת שחל בשבת לרבי אברהם ן'

עזרא

איסור מורד הלב – על בטחון ולאו

אלעזר אטלס

ישראל להילחם באומין כנגד אויביהם. מוטיב חוזר בכל אחד מאותם אזכורים הוא המתת בין הדרישה של התורה שלא לפחד מן המלחמה, לבין הבטחתו של הקב"ה שהוא יילחם לישראל, וממילא הם מובטחים שינצחו. על טיב אותו יחס ומשמעותו נחלקו הרמב"ם והרמב"ן.

את אופן ההדדיות בין היראה להבטחה ניתן לשרטט בשני אופנים שונים. מצד אחד ניתן לשעון שהתורה **אסרה** על האדם לפחד מן המלחמה בגלל הבטחתו של הקב"ה. מאידך ניתן לשעון שהתורה מבארת **שאינן** סיבה לפחד מן המלחמה על בסיס הבטחת ה'. הרמב"ם האמין שהתורה אסרה את הפחד, הרמב"ן הבין שהתורה שללה את הבסיס לפחד. נציג את הדעות החולקות וננסה לעמוד על טיב המחלוקת.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם כאמור הבין שהתורה קבעה שיש איסור לפחד בזמן מלחמה:

כל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר:

אנו ניצבים בסיום ספר דברים. לאחר ארבעים שנה במדבר ניצבים בני ישראל בעבר הירדן, עיניהם נשואות אל הארץ המובטחת. סוף כל סוף מגיע עם ישראל לממש את הבטחת הקב"ה לאברהם: "לזרעך אתננה". אך למרות שהשילו את כבלי העבדות מעליהם, עומדים בני ישראל בפתחה של תקופה מורכבת ומאתגרת: מוכרחים הם להסתגל לקיום יומיומי טבעי, המנוגד להשגחה הניסית במדבר; עליהם להתכונן למלחמת כיבוש עקובה מדם – מלחמה אשר תימשך עד דורו של דוד, וכל זאת בצל האובדן הקרב ובא של מנהיגם משה רבנו. ולכן, מתוך מודעות לאתגרים העצומים הניצבים בפניהם, מחזקת התורה את ידי העם לקראת הכניסה לארץ וכיבושה:

חֲזְקוּ וְאִמְצוּ אֶל תִּירְאוֹ וְאַל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֱ-לֹהֵיךָ הוּא הַהוֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ (דברים ל, ו).

וכן בחמישה ניסוחים שונים במהלך ספר דברים, התורה מלבה את רוחו של עם

- א. דברים ג, כב. דברים ז, יח. דברים ז, כא. דברים כ, א-ד.
ב. הלכות מלכים ומלחמותיהם ז, טו.

ורבינו מפרש קרא כפשטיה שהיא אזהרה ואדרבה על הראב"ד יש לתמוה למה הוציא הפסוק מפשרו כדי להשיג על רבינו.^ה

כלומר, אדרבא, פשט הפסוק הינו באמת איסור וכך יש להבין את דברי התורה, ובאמת בקריאת הפסוקים ניתן לפרש את דברי התורה כאזהרה על פחד בעת המלחמה. ועוד מעין זה מצאנו בדברי הרב אברהם אליגרי שתמה על קשיית הרמב"ן: "ואין זו השנה דקרא ודאי לא מכרעא מילתיה להבטחה מפי מלאהרה".^ו על פי הסבר זה את הקשר ההדוק בין איסור היראה להבטחת הקב"ה יש לפרש כעיקרון העומד מאחורי האיסור. אך עדיין ק"ק, ודברי הרמב"ם דורשים הסבר. ובאמת מצאנו שישנו מקור תנאי קדום המצוטט כבסיס לדברי הרמב"ם: "לא תירא מהם הרי זו אזהרה" (מדרש תנאים דברים כ, א). ובכך מתיישב פירושו של הרמב"ם והמקור למצווה. הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות מקשה קושיה נוספת על דברי הרמב"ם:

ואם מניעה היא, לא יוסיפו השוטרים ויאמרו "מי האיש הירא ורך הלבב" (דברים כ, ח), שעבר הלאו יפרסם חטאו ויחזור

"אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (דברים כ, ג).

הפרשנות העומדת בבסיס שיטת הרמב"ם לפיה פשט הפסוקים הינו אזהרה, בעייתית מעט. התורה, כפי שראינו, קושרת תמיד, ללא יוצא מן הכלל, בחמישה מקומות שונים, את הדרישה לאומץ לב ואת הבטחת הקב"ה. התלות התמידית הזאת מקשה על קריאת הפסוקים כאזהרה – מן המצופה כי קיומו של לאו היה מקבל אופי יותר עצמאי – ודוחפת דווקא להבנת הפסוקים כהבטחה. מה עוד, מצאנו שגם המשנה בסוטה (תג) דרשה את דברי התורה כהבטחה ולא כאזהרה: "אל ירך לבבכם, מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות... כי ה' א-להיכם ההולך עמכם, הן באין בנצחונם של בשר ודם, ואתם באים בנצחונם של מקום".^ז וכן השיג הראב"ד על פרשנות הרמב"ם, וכך גם הקשה הרמב"ן:

כתב הרב, והמצוה הנ"ח שנמנענו מלפחד מהאויבים בשעת מלחמה, והוא אמרו "לא תערץ מפניהם", וכפל מניעה "לא תיראום" (דברים ג, כב) ויכפלו שוטרי העם זה העניין. וזה הבטחה ולא מצוה.^ח

כדי לענות על טענות אלו ניתן לנקוט באחת מתוך שתי תשובות. תשובה אחת ניתן למצוא בדברי הכסף משנה, שכתב:

ג. השגות הראב"ד למניין המצוות הקצר לרמב"ם, מצוה נח.

ד. השגות הרמב"ן על ספר המצוות, מצוה נח.

ה. כסף משנה על השגות הראב"ד למניין המצוות הקצר לרמב"ם מצוה נח.

ו. רבי אברהם אליגרי היה רב בקושטא במאה ה"ז-י"ז. נולד בקושטא ועמד בקשרי תורה עם רבני העיר המפורסמים בזמנו. חיבר את ספר 'לב שמח' (קושטא ה'ת"יב) על ספר המצוות לרמב"ם וכן תשובות (שאלוניקי ה'תקנ"ג). נלב"ע בקושטא בשנת ה'ת"יב (1652).

ז. לב שמח, מצוות ל"ת נח.

שמצווה זו קיימת רק בגברים "כי להם להילחם בזמן שישראל על אדמתו". מקשה המנחת חינוך^ט על קביעה זו, הרי "מבואר דבמלחמת מצוה אפילו כלה מחופתה", ואם נשים נחשבות אנשי מלחמה למה אין לאו זה נוהג גם בנשים? אלא יש לחלק בעניין מעשה מלחמה בין גברים לנשים. חילוק מעין זה מצאנו בדברי רבי יוסף חיים^י בפירושו בן יהודה על הש"ס:^{יא}

אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. קשא וכי הנשים בנות מלחמה נינהו? והלא האשה אסורה לשאת כלי זין (נזיר נט). משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" (דברים כב, ה)... ונראה לי בס"ד דהנשים יוצאות לשמור את הכלים אבל לא להילחם בכלי זין ושמירה זו גם כן היא מצרכי המלחמה ויתלוו הנשים בענין זה עם הזכרים אשר אין להם כח לצאת הן מחמת זקנה הן מסיבה אחרת.

כלומר באמת אין הנשים נלחמות בקשרי המלחמה ממש אלא משמשים כ'תומכי לחימה' לצבא. יוצא מכאן שהאיסור לפחד בזמן המלחמה קיים אך ורק על הלוחמים עצמם בשעת המלחמה עצמה. וע"ע במ"ש הרב עמנואל חי ריקי בספר הון עשיר (סוטה ת, ז). והמשך חכמה^{יב} כתב שניתן לדייק דינים אלו מדברי הרמב"ם גופיה, שכתב:

מאחר שיכנס אדם בקשרי המלחמה,

לפני הקרב ולדרוש "מי האיש הירא?" הרי יוצר מצב שבו מתפרסם לאו של איש פלוני ברבים! הלב שמח מתרץ שיש לחלק בין זמן המלחמה עצמה לבין זמן בהם עוברים השוטרים בין העם:

ומעתה זה שכתב הרמב"ן שאם היתה אזוהרה לא היו מוסיפין השוטרים מי האיש הירא יפרסם חטאו ויחזור, אינו ממה שיקשה כלל כי אדרבה ההוספה היתה בחזרה קודם שיכנסו בקשרי המלחמה הפך מה שאסר להם לעת המלחמה והזהירם שלא ירך לבבם ועל כרחם יעמדו ולא יזונו ממקומן, וא"כ זה שהוא ז"ל אומר יפרסם חטאו ויחזור לא מן השם הוא כי לעת שהוזהר שאל ירך לבבו לא בידו טובו לחזור עוד ודוק.

כאשר האדם נמצא בקשרי מלחמה, בעומדו שכם אחד עם אחיו, אזי מוטל עליו להתרחק מן היראה. אך כאשר נמצאים העם במחנה ישראל לפני הקרב אין כל איסור לפחד וממילא אין בדברי השוטרים פרסום החטא, ואדרבא מעניקים השוטרים הודמנות לאותו אדם החושש שמא יעבור על לאו לעזוב, ומיושבים דברי הרמב"ם.

ספר החינוך^{יג} מקביל את דעתו לדעת הרמב"ם, ומאמץ את שיטתו דאיכא איסור מורכב הלב בזמן מלחמה. מוסיף החינוך

ת. ספר החינוך מצווה תקכה.

ט. מנחת חינוך מצווה תקכה ס"ק א'.

י. רבי יוסף חיים מבבל (הרי"ח) נולד בבגדאד בשנת התקצ"ה (1835) לרבי אליהו שהיה רבה הראשי של בגדאד. הרי"ח חיבר ספרים רבים בהלכה ובאגדה, מהם ספר 'בן איש חי', שו"ת 'רב פעלים', 'בן יהודה' על הש"ס ועוד. נלב"ע בשנת ה'תרס"ט (1909).

יא. בן יהודה על סוטה מד ע"ב.

יב. משך חכמה, דברים פר' שופטים, ד"ה אל תיראו.

ייעשען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה וכו': וכל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו, עובר בלא תעשה.

המנחת חינוך מקשה על שיטת הרמב"ם קושיה נוספת ממסכת סוטה. הגמרא שם (פד ע"ב) מצינה מחלוקת בין ר' עקיבא ור' יוסי הגלילי בפרוש "הירא ורך הלבב". ר' יוסי הגלילי סובר שכונת התורה היא מי שירא מן העבירות שבידו. ר' עקיבא לעומת זאת סובר שמדובר באדם המפחד כפשוטו, כלומר שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה. לאור זאת הגמרא מנסה לברר איזה תנא הוא בעל הברייתא הקובעת שאדם אשר מים שותתין לו על ברכיו חוזר מערכי המלחמה:

שמע קול קרנות והרתיע הגפת תריסין והרתיע צחצוח חרבות ומים שותתין לו על ברכיו חוזר

הגמרא מתלבטת שמא ניתן לומר דמאן תנא את אותה הברייתא היינו דווקא ר' עקיבא, ולא ר' יוסי הגלילי, הסובר שהירא ורך הלבב החוזר מן המלחמה הינו אדם המפחד מן העבירות שבידו, ולא מי שמפחד מהמלחמה עצמה. אך לבסוף מכריע שגם ר' יוסי הגלילי מודה בהא, משום שיש חשש שמא איש המפחד כל כך "ימס את לבב אחיו כלבבו" (דברים כ, ח). הקושיה על הרמב"ם היא עצם ההתלבטות של הגמרא, הרי אי יש איסור לפחד בזמן המלחמה: מי שמים שותתין לו על ברכיו צריך חוזר לכו"ע, הרי כל זמן

שנשאר עובר על לאו, וקשה.

ניתן למצוא תירוץ לקושיית המנחת חינוך בדברי הקהילות יעקב,^{יג} בתשובתו לקושיה נוספת על שיטת הרמב"ם. המהר"ם שיק^{יד} מתקשה עם האמירה שהתורה אסרה על פחד בזמן המלחמה, שהרי איך ניתן לצוות כנגד רגש כל כך טבעי ומושרש? הקהילות יעקב מתרץ שיש לחלק בין סוגים שונים של פחד. הקהילות יעקב טוען שהתורה לא אסרה פחד טבעי הנובע באופן אינסטינקטיבי מתוך האדם, אלא אסרה פחד הנובע מהרהור ורפלקציה על המצב בו האדם שרוי. אם אדם במהלך הקרב מרגיש פרץ פתאומי של מורא ויראה בראותו חרב מונפת עליו, ליכא למימר שעבר על לאו. הרי כמעט אנוס הוא להרגיש את אותו הפחד. אך אי בזמן המלחמה מתחיל להרהר ביחס הכוחות, כמה הוא מרגיש מוכן לבאות, ובסכנות הטמונות בקרב, ומתוך כך מגיע לכדי פחד אזי עבר על לאו. פחד כזה מסביר הקהילות יעקב, אינו בלתי ניתן לשליטה ונהיר עקרון התורה העומד מאחורי איסור מורדך הלב.

החילוק בין פחד אינסטינקטיבי לבין פחד הנובע ממחשבה משמש גם כתירוץ לקושיית המנחת חינוך. הברייתא בסוטה עוסקת בלוחם שמים שותתין לו על ברכיו מפחד, תגובה פיזיולוגית המבוססת על פחד אינסטינקטיבי הפורץ מתוך האדם ללא שליטה. על כן לוחם מסכן זה, למרות הפחד העצום בו הוא שרוי לא עובר על לאו כלל. על כן מתלבטת הגמרא כמאן תנא אותה

יג. קהילות יעקב להגר"י קניבסקי, שנת תרצ"ו, סימן לד.
יד. מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות, מצוה תקכ"ה.

שיטת הרמב"ם שאיסור מורך הלב קיים רק על הלוחמים בחזית בעת הקרב עצמו.

ניתן לטעון שכאן מונחת התשתית לעקרון איסור הפחד על פי הרמב"ם. התורה אסרה פחד בזמן המלחמה על מנת לוודא שגיבורי ישראל יחרפו נפשם וילחמו בכל כוחם ויכולתם, חייל מפחד, חייל ירא, חייל רך לב – אינו לוחם שמבצע את תפקידו באופן אופטימלי. פחד מכביד על התנהלות הלוחם בעת קרב ולכן נאסר. וכן מצאנו יסוד זה בדברי רבי יצחק ארנאויטי^{טו} שכתב:

ולכן הזהירה התורה על היראה שמלבד זה שיש בה משום מעוט ביטחון בהקב"ה, היא גם מבלבל את האדם **שלא ינהג בחכמה בתבונה ובדעת כפי שראוי לדרכי הגבורה** אלא יעשה דברים בחפזה ובלי ישוב הדעת וכל אלו מביאים לשבירת הלב **למניעת הניצחון**.^{טז}

שיטת הרמב"ן

כאמור, הרמב"ן חולק על דעת הרמב"ם דאיכא איסור יראה בזמן מלחמה, ומפרש את דברי התורה כהבטחה לניצחון. עם זאת, הרמב"ן כן מבין שהתורה חידשה מצווה

ברייטא, וליכא קושיא מעיקרא ומיושבים דברי רבנו.

ביאור חשוב נוסף בשיטת הרמב"ם הוא הקשר שהרמב"ם יוצר בין האיסור לפחד בזמן המלחמה ליכולת הלוחם לבצע את מלאכתו באופן מיטבי. הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמות כותב, מיד לאחר ביאור איסור הפחד במלחמה:

לא עוד אלא שכל דמי ישראל תלוין בצוארו. ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל ליבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (דברים כ, ח). והרי מפורש בקבלה "ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם" (ירמיהו מח, י).

דהיינו, מי שמביא עצמו לידי פחד בזמן הקרב לא רק שעובר על לאו, אלא "כל דמי ישראל מונחים על צווארו" – לוחם הנרתע מן המלחמה בהכרח לא יבצע את תפקידו כהוגן, ובכך פוגע גם בלוחמים שסביבו. הרמב"ם רואה את הפחד כמנוגד חזיתית ליכולת "לעשות מלחמה בכל ליבו". הרגשת הפחד נוגדת את מהותה וגופה של מלאכת המלחמה עצמה. עקרון זה גם מסביר את

טו. **רבי יצחק ארנאויטי** היה רב בקושטא במאה ה-י"ח וחיבר חלק מ'מעם לועז' על ספר דברים. למד מפי רבי יצחק בכר דוד וחי חייל דלות.

טז. מעם לועז דברים ב, פרק טו.

יז. הסבר זה מערער במקצת את הסבר הקהילות יעקב שהבאנו לעיל. הרי אם הבעייתיות המצויה במורא הלב הינה השפעה נגיטיבית על התנהלות הלוחם, מה מצינו לחלק בין פחד אינסטינקטיבי לפחד מהרהור? מצד אחד ניתן לטעון שבאמת אין הבדל ומבחינת טעם האיסור לא מצאנו סיבה לחלק, אך משום שלא רצתה התורה לצוות על דבר שאין ביכולת האדם לשמור לא אסרה פחד טבעי. מאידך גיסא ניתן לומר שזה גוף החילוק. פחד טבעי, אינסטינקטיבי, הינו חלק מהותי מיכולת הלוחם לתפקד כמו שצריך במהלך הקרב. חשוב שלוחם יפחד כאשר חרב מונפת מולו, אך פחד אשר נובע מהרהור ומחשבה משתק את האדם לפגוע ביכולות שלו להילחם, ופחד מסוג זה אסרה תורה.

הנוגעת לביטחון בה' בעת מלחמה:

זו מצוה מחודשת, נאמרה להם עתה בבואם במלחמות. וטעם "כי ה' א-להיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם" - ויהיו שלא ירחק לבבם ולא ייראו מן האויבים ויאמר שלא יבטחו בזה בגבורתם לחשוב בלבם גיבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה, רק שישבו לבם אל השם ויבטחו בישועתו...^{יח}

הרמב"ן סובר שחלק ממצוות בטחון בה' מתגלם בכך שאין ישראל יראים בזמני מלחמה, זאת משום הבטחת הקב"ה להילחם להם עם אויביהם. הרמב"ן מצייר את המלחמה בזמן "שיהיה לבנו מתכוון לקב"ה ונוחיל לישועתו", זמן בו מקבלת מצוות בטחון חשיבות יתרה. התורה מגנידה את מצוות הביטחון, שהינה בעלת ממד ונתבך משמעוטי יותר בזמן מלחמה, ואת חווית הפחד של האדם. מי שמאמין בקב"ה בכל לבבו לא ירא מן המלחמה כלל.

על פי עקרון זה ניתן להבין את קושיית הרמב"ן על הרמב"ם ממעשה השופרים, עניין המתרחש לפני המערכה עצמה. הרמב"ן הקשה על הרמב"ם: איך ניתן לומר שיש איסור לפחד בשעת מלחמה, הרי יוצר מצב בו שופרי העם יפרסמו את חטא הירא ורך הלבב? כלומר, הרמב"ן מניח בשיטת הרמב"ם שאין לחלק בין זמן הקרב לבין הזמן שלפני המערכה בעניין איסור הפחד. כל זה מאוד מובן, שהרי אם תשתית המצווה הינה בטחון ואמונה בה' יתברך, רצוי לומר

– אליבא השיטה הסוברת שמדובר באיסור – שהאיסור יהיה קיים גם בעת שלפני הקרב. אם הבעייתיות במורא הלב הינה שהוא מבטא חוסר ביטחון בה' יתברך אין הברל בין העמידה לפני הקרב ועת המלחמה עצמה. על בסיס זה הגיוני גם לשער שהיקף המצווה החדשה שהגדיר הרמב"ן כוללת לא רק את הלוחמים עצמם, אלא את כל העוסקים במלחמה. מראשון החיילים בחזית ועד לאחרון שאוב המים שבעורף. גם שואב המים מבטא אי בטחון בה' כאשר לבו מתמלא פחד מן המלחמה, ואין סברא לחלק בין חיילים בחזית לבין תומכי לחימה בעורף, במובן שקיים ביטוי בעייתי של חוסר אמונה בשניהם. דין זה עומד כנגד שיטת הרמב"ם הסובר שהאיסור חל רק על הלוחמים בעת הקרב.

לפני שנגיע להבנה יסודית עליה מושתתת שיטת הרמב"ן, ואז גם נגלבן את הנקודה עליה חלקו הרמב"ן והרמב"ם, נעניין בלאו אחר שמונה הרמב"ן הנוגע לענייננו. בעקבות בה"ג, בהוספות לספר המצוות של הרמב"ם כותב הרמב"ן:

שנמנע הירא ורך הלבב מבוא במלחמה, שהוא לא יוכל בטבעו לעמוד בקשרי המלחמה וסבול המכות והחרב וינוס, ויהיה תחילת מפלה לעם, והוא אמרו יתעלה "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (דברים כ, ח), זה כתבו בעל הלכות גדולות.^{יט}

לשיטת הרמב"ן, למרות שאין איסור לפחד במלחמה, מ"מ קיים איסור לאדם הירא מן

יח. רמב"ן פירוש על התורה דברים, כ, א, ד"ה כי תצא למלחמה.
יט. רמב"ן, הוספות לספר המצוות לרמב"ם, מצות ל"ח "

שחובת מעשה מלחמה הינה מוטלת על העם, ולא על היחיד. ומתוך כך התורה גם לא עוסקת בחיובים ואיסורים פרטניים הנוגעים לדרכי מלחמה. כאשר התורה דנה בדיני מלחמה הסובייקט המצווה הינה כנסת ישראל, לא האדם הפרטי. ניתן להציע שזה אחת הסיבות שבגללן הרמב"ן מפרש את הפסוקים כהבטחה – הרי פחות סביר שהתורה מטילה את חובות הלחימה על היחיד אם מצוות המלחמה היא ציווי על הכלל. אך הבטחת הקב"ה לנצחון הינה באופן מובהק הבטחה הניתנת במסגרת כללית, לכל עם ישראל, ולא לאדם היחיד. אמנם, הרמב"ן מנה את איסור הירא ורך הלב לבוא אל המלחמה, דווקא בגלל שמעשה זה יהווה פגיעה ביכולת הכלל. הרמב"ן אוסר על היחיד להימנע מהקרב שבכדי כך לא יפגע ביכולות הכלל להילחם.

מטרת המלחמה

ישנה מחלוקת נוספת בין הרמב"ן והרמב"ם המהווה לענ"ד ביטוי נוסף למחלוקת שהוזכרה לעיל: בעניין מטרתה של מלחמת כיבוש הארץ, הרמב"ן סובר שמטרת המלחמה הינה על מנת לכבוש את הארץ ולשלוט באדמתה:

מצוה רביעית. שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה" (במדבר לג, ג).

ונראה להעמיד את שיטת הרמב"ן לשיטתו

המלחמה לבוא אל המערכה. זאת משום שהוא יפגע במטרת הכלל ויחבל בניסיון המלחמה של הציבור. נראה שהרמב"ן סובר שאין איסור על היחיד לפחד בזמן המלחמה אך קיים עליו חיוב להאמין בה' יתברך שיושיע את העם, אמונה המקבלת משמעות יתרה בזמן מלחמה. עם זאת, מוטל איסור על היחיד לחבל במלחמת הרבים על ידי כך שיבוא למערכה, אם הוא יודע שלא יעמוד בפחד המלחמה.

יסוד המחלוקת בין הרמב"ן לרמב"ם

נסכם בקצרה ובתמצית את השיטות כפי שנתבארו עד כה:

- הרמב"ם מציג את איסור מורא במלחמה כחלק מדיני מלחמה שמטרתו למגר את התוצאות הננטיביות על תפקוד הלוחמים בשדה הקרב.
- הרמב"ן סובר שאיסור כזה אינו קיים, אלא שהפחד מייצג חוסר בעייתיות באמונה בה', אך כן קיים איסור על הפרט להביא את עצמו לידי כך שיפגע במאמץ המלחמה, ועל כן אוסרת התורה על הירא ורך הלב להגיע למלחמה.

נראה שניתן לשעון שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן בשאלה: על מי הטילה התורה את חובת המלחמה? על היחיד או על הציבור?

לפי הרמב"ם חובת מעשה המלחמה מוטלת על כל יחיד ויחיד. ומשום כך רגשות של אימה ופחד, המשתקים את האדם בעת המלחמה, פוגעים ביכולתו להילחם ומעכבים את מימוש חובתו להילחם – חובה המוטלת על אותו איש עצמו, נאסרו על ידי התורה.

לעומת זאת הרמב"ן כנראה סובר

הכופרים ומלהניח להם בכפירתם, כלומר שבעה עממין.

ואת דברי הרמב"ם לא ניתן לפרש בכך שלא מנה את מצוות ישוב הארץ כמצווה, שלכו"ע שיטת הרמב"ם היא דבימי יהושע איכא מצוות ישוב הארץ. ולסוברים שאין מצווה לישוב הארץ בזה הזמן אליבא דהרמב"ם הינה רק משום שאותה מצווה התבטלה לאחר הגלות. ועיין בדברי הרב עובדיה יוסף זצ"ל: ובדברי הרב חיים דוד הלוי^כ. ומ"מ הונה לנו פתח להציע הסבר בשיטת הרמב"ם כדלקמן. וכן שמא ניתן להעמיד את מחלוקתם על

אותה תשתית עליה ביססנו את המחלוקת שלעיל. הרמב"ן רואה את מטרת מלחמת ישראל כיעד לאומי כללי: ירושת הארץ. עם ישראל מצווה לשבת בארצו ועל מנת להשיג זאת על העם לצאת למלחמה, שהרי מצוות המלחמה עצמה הינה חובה לאומית, ולכן מטרת המלחמה הינה יעד לאומי.

הרמב"ם, לעומת זאת, סבור שעיקר מטרת מאמצי המלחמה אינה ישוב הארץ אלא איבוד מוקדי העבודה הזרה הקיימים בארץ. תכלית זאת אינה רק תכלית לאומית אלא גם מחייבת את הפרט, שהרי מצוות איבוד עבודה זרה מוטלת על כל אחד ואחד מישראל, כפי שביאר הרמב"ם בפתיחתו להלכות עבודה זרה וחוקות הגויים: "מצות עשה היא לאבד עבודה זרה ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה". והרמב"ם לשיטתו, שחובת המלחמה אינה מוטלת רק על כנסת ישראל אלא מוטלת על כל איש ואיש מישראל.

כפי שביארנו לעיל, דישב הארץ הווי מצווה מן התורה, הקיימת גם בזה"ז. ועל כן נצטוו בני ישראל לרשת את הארץ על מנת לגור בה. לקמן נוסף נדבך נוסף לדעת הרמב"ן בעקבות דברינו לעיל. הרמב"ם, לעומת זאת, אינו מונה את כיבוש הארץ כמצווה ולדעתו מטרת כיבוש הארץ הינה ההרמת ז' העמים עובדי עבודה זרה היושבים בה:

הציווי שנצטוונו להרוג שבעה עממין ולהשמידם. לפי שהם עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון. והוא אמרו יתעלה "החרם תחרימם" (דברים כ, יז).

ועוד, שלא מנה את כיבוש הארץ כחלק מן הסיבות למלחמת מצווה אלא רק מנה את מלחמת ישראל כנגד ז' העמים. וכבר רבנו הרמב"ן השיג על הרמב"ם בכותבו:

ואל תשתבש ותאמר כי המצווה הזו היא המצווה במלחמת שבע עממים שנצטוונו לאבדם, שנאמר "החרם תחרימם" (דברים כ, יז), אין הדבר כן. שאנו נצטוונו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו. ואם רצו להשלים נשלים עמדם, ונעזבם בתנאים ידועים. אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות.

הרמב"ם גם חולק על סוף דברי הרמב"ן וסבור שאין בני ישראל רשאים לחרות ברית עם יושבי הארץ, וכך כתב בספר המצוות (ל"ת מט):

אזהרה שהוזהרנו מלכרות ברית עם

כ. שו"ת יביע עומר ח"א סי' לד.

כא. עשה לך רב ד, א; ג, סא.

